

באורים

במאמר הראשון חיפש המלך את המעשה הרצוי, וניסה למצוא את השיטה הרוחנית שתספק לו תשובה משכנעת. לאורך הדרך הוא ערך עימות בין היהדות לפילוסופיה ולדתות אחרות, עד שהגיע למסקנה הפותחת את המאמר השני: היהדות, ואין בלתי, היא המפתח לפענוח המעשה הרצוי. זוהי השקפת עולם ודאית, שאיננה מותירה מקום לספקות. השקפת עולם שלמה, שכוללת בתוכה את המרכיבים של הפילוסופיה והדתות בצורה מזוככת והרמונית. השקפת עולם שבשבילה כדאי לחולל שינוי מהפכני באורח החיים, לא רק הפרטי, אלא גם הלאומי. מכאן חלה נקודת מפנה גם באופי הברור הרוחני של המלך. הוא כבר אינו משקיף מהצד ומנסה להתרשם, אלא משתתף פעיל בהבנת היהדות שהוא כבר חלק ממנה. נקודת המוצא מעתה היא ש'משה' אמת ותורתו אמת', והתפקיד המוטל על המלך הוא ללמוד, להבין ולדעת את הכתוב בה. לכן סיפור המסגרת של מאמר שני הוא לימוד התורה, ומתוך השאלות המתעוררות במהלך הלימוד מתגלגלות סוגיות שונות, שאותן מברר המלך עם החבר.

השאלה הפותחת עוסקת ב'תארים', השמות השונים שבהם אנו מכנים את ה'. בקריאה ראשונית, התורה מייחסת לה' תכונות אנושיות, רגשות ומצבי רוח, אשר מציינים אותו כישות גשמית הדומה לנו. החבר מנסח עקרון כללי, לפיו היחס בינינו לבין ה' הוא יחס סובייקטיבי ולא אובייקטיבי. התורה לא מתארת את ה' כפי שהוא באמת, אלא כפי שהוא נראה בעינינו ומתגלה אלינו. הפרשנות הזו ביחס ל'תארים' בתורה, משקפת את מהות היהדות שבאה לידי ביטוי במאמר ראשון; בניגוד לפילוסופיה שדוגלת באלוהים מופשט, קר ומנוכר - לנו יש אלוהים חיים, שמשגיח ומדבר. פחות חשובה לנו ההגדרה של האלוהות, הרבה יותר מעניינת אותנו המשמעות שלה עבורנו. ועל זה מדברת התורה.

הרחבות

1. מרכיבי הגיור

וְאִיךְ נִגְלוּ אֵלֵיהֶם, וְנִכְנְסוּ בְּדַתְּם, וְנִמְלְלוּ בְּמַעֲרַה הַהִיא, וְשָׁבוּ לְעִירָם מִחֲזִיקִים בְּדַת הַיְהוּדִים. בסיפור התגירותם של ראשי ממלכת כוזר, ריה"ל מונה שני גורמים שהיוו את מעשה הגיור:

א. קבלת מצוות ולימוד התורה. ב. מילה. גורם נוסף שריה"ל לא מונה אבל הוא חלק בלתי נפרד ממעשה הגרות הוא טבילה (מסכת יבמות דף מז, ועוד. עיין גם בכוזרי, מאמר ראשון, קטו).

בנוסף, בזמן שבית המקדש היה קיים, היה על הגר להביא גם קרבן, ובזאת הופך, כלשונו של הרמב"ם, "להיות ככל כשרי ישראל". היום, היות שאין אנו יכולים להביא קרבן, דרישה זו כבר איננה יכולה להתבצע. אף-על-פי-כן, אין היא מעכבת את הגיור או משנה את יחסינו לגר (משנה תורה, הלכות מחוסרי כפרה, ב, א).

2. גיור כיצירה חדשה או כגילוי הטבע המקורי

לפי סיפור המעשה שמספר ריה"ל, מלך כוזר מתגייר לבסוף, אך לשיטתו של ריה"ל גם לאחר הגיור, הגר איננו שווה לשאר ישראל משום שנבואה כגילוי שיא של סגולת ישראל, נמנעת ממנו [מאמר ראשון, קטו]. לעומתו, הרמב"ם באגרתו רבי עובדיה הגר כותב ש"אין שום הפרש כלל בינינו ובינך לכל דבר" [אגרת הרמב"ם לר' עובדיה הגר, מהדורת הרב שילת, עמ' רלג-רלה]. ולדעת הרמב"ם אפילו גוי יכול להיות נביא וקל וחומר גר.

ייתכן שמחלוקת ראשונים זו נובעת מהבנת מהות הגיור: האם הגר במעשה הגיור מגלה את טבעו האמתי העצמי. ובאמת, לפני הגיור הוא למעשה 'נשמה יהודית בגוף גוי' (כך הסביר 'החפץ חיים' את סיפורו של גר הצדק, רבי אברהם פוטוצקי הי"ד - ראה 'מחניים', גיליון צ"ב, תשכ"ד). או שהגיור משיל מהגוי את טבעו הגוי, הישן, וכשהוא עולה מהטבילה הוא נעשה כיצירה חדשה, 'קקטן שנוולד דמי' כפשוטו, ולכן אינו כישראל לכל דבר מפאת חסרון ההכנה הנשמטית. [וראה בזה הקדוש דף כה].

שאלות לדין

האם רכות נפש וחולשת טבע היא מידה שלילית?

מדוע לא נכון לומר שה' משנתה?

מאמר שני

א **אחרי** כן היה מענין הכוזרי מה ששָׁנָה בְּדַבְרֵי יְמֵי פִּיזָר, מַגְלוֹתוֹ סוּד חִלּוּמוֹ לְרֹאשׁ שָׁרְיוֹ, וְהַשְׁנוֹת הַחִלּוּם אֵלָיו שִׁיבְקֵשׁ הַמַּעֲשֶׂה הַנִּרְצָה אֶצֶל אֱלֹהִים בְּהֵרִי וְרִסְאֵן, וְלִכְתֹּם שְׁנֵיהֶם, הַמֶּלֶךְ וְרֹאשׁ שָׁרְיוֹ, אֶל הַהָרִים הַשְׂוֹמְמִים עַל יַד הַיָּם, וְאִיךְ פָּגְעוּ בְּלִילָה בְּמַעֲרָה הַהִיא שֶׁהָיוּ שׁוֹבְתִים בָּהּ אֲנָשִׁים מִהַיְהוּדִים כְּלָל שֶׁבַת, וְאִיךְ נִגְלוּ אֵלֵיהֶם, וְנִכְנְסוּ בְּדַתְּם, וְנִמְלְלוּ בְּמַעֲרָה הַהִיא, וְשָׁבוּ לְעִירָם מִחֲזִיקִים בְּדַת הַיְהוּדִים, שׁוֹמְרִים בְּסוּד אֶת אֲמוּנָתָם, עַד שֶׁהִתְחַכְּמוּ לְגִלוֹת הַסּוּד מְעַט מְעַט לְאֲנָשִׁים מִיְחִידֵיהֶם, עַד אֲשֶׁר רִבּוּ, וּפְרָסְמוּ מִצְפּוֹנָם, וְהִתְחַזְּקוּ עַל שָׂאֵר הַכּוּזָרִים וְהַכְּנִיסוּם בְּדַת הַיְהוּדִים, וְהִבִּיאוּ חֻקִּים וּסְפָרִים מִן הָאֲרָצוֹת וְלָמְדוּ אֶת הַתּוֹרָה. וְיָמָה שֶׁהָיָה מַגְדֵּלְתָם וְהַתְּגַבְּרָם עַל אוֹיְבֵיהֶם וְכַבְּשָׁם הָאֲרָצוֹת, וְיָמָה שֶׁנִּגְלָה לָהֶם מִהָאֲרָצוֹת, וְיָמָה שֶׁהִגִּיעַ אֵלָיו צָבָאָם מִן הַרְבֵּי עַד מְאוֹת אֲלָפִים, עִם אֲהֲבָתָם לְדַת וְהַפְסָפָם אֶל בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, עַד שֶׁהִקְיָמוּ תַּבְּנִית הַמִּשְׁכָּן אֲשֶׁר הָקִים מֹשֶׁה, וְכַבְּדוּם אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַמְּיַחֲסִים וְהַתְּגַבְּרָם בָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁבָּא בְּדַבְרֵי הַיָּמִים שְׁלָהֶם. וְכַאֲשֶׁר לָמַד הַמֶּלֶךְ הַתּוֹרָה וּסְפָרֵי הַנְּבִיאִים, לָקַח לוֹ אֶת הַחֶבֶר הַהוּא לְרֵב, וְהַחֵל שׁוֹאֵל אוֹתוֹ שְׁאֵלוֹת עֲבָרִיוֹת. וְרֹאשִׁית מֵה שֶׁשָּׂאֵל אוֹתוֹ, עַל הַשְּׂמוֹת וְהַתְּאָרִים הַמְּיַחֲסִים לה', וְיָמָה שֶׁנִּרְצָה בְּקִצְתָם מִן הַהַגְשָׁמָה, עִם רְחוּק דָּבָר זֶה אֶצֶל הַשִּׁכְלָל, וְכֵן מִרְחִיקָה אוֹתוֹ הַתּוֹרָה גַּם כֵּן בְּדַבְרֵים מְפָרְשִׁים.

ב **אמר החבר**: שְׂמוֹת ה' יִתְעַלָּה חוֹץ מִהַמְפָּרֵשׁ הֵם תְּאָרִים וּמְדוּת נְלוּים, לְקוֹחִים מִהַפְּעֻלִּיּוֹת שְׂמוֹת ה' הַבְּרִיאוֹת עַל יְדוֹ כְּפִי מִשְׁפָּטָיו וּגְזוֹרֹתָיו, וְנִקְרָא רְחוּם כְּאֲשֶׁר יִתְקַן מִצַּב מִי שֶׁהָיוּ בְּנֵי אָדָם מִרְחֵמִים עֲלָיו לְרַע מַצְבּוֹ. וּמְיַחֲסִים לה' רְחֻמִּים וְהַחֲמֵלָה, וְאֲמַתְתָּם אֶצְלָנוּ רְפוּת נֶפֶשׁ וְחֻלְשַׁת טֶבַע, וְאִין זֶה רְאוּי לוֹ יִתְעַלָּה, אֲבָל הוּא שׁוֹפֵט צָדֵק, גּוֹזֵר בְּעֵנֵי אָדָם אַחַד וְעוֹשֵׂר אַחֵר מְבַלֵּי שִׁישְׁתָּנָה הוּא עֲצֵמוֹ, וְלֹא יִרְחַם עַל הָאֶחָד וְלֹא יִכְעַס עַל הָאֶחָד. וְכַבֵּר נִרְצָה כְּגוֹן זֶה בְּשׁוֹפְטֵי בְּנֵי אָדָם, שֶׁבָּאוֹת אֵלֵיהֶם שְׁאֵלוֹת, וְהֵם שׁוֹפְטִים בְּמִשְׁפַּט הַתּוֹרָה וּמְזַכְּפִים אֲנָשִׁים וּמְחַיְבִים אֲנָשִׁים אַחֲרֵים. וְהִיָּה אֶצְלָנוּ מִבְּחִינַת פְּעֻלָּיו פְּעַם אֶל רְחוּם וְחֲנוּן, וּפְעַם אֶל קְנוּא וְנוֹקָם, וְהוּא יִתְעַלָּה אֵינוֹ מִשְׁתַּנֶּה מִמֶּדָּה אֶל מִדָּה.

מעניין הכוזרי - בקורות חייו של מלך כוזר. **מצפונם** - סודם. **ומה שהיה וכו'** - כל זה מהיסטוריה של מלכות כוזר. **שאלות עבריות** - שאלות להבנת התורה [אוצר נחמד]. **רחוק דבר זה** - הסברא מתנגדת לתפיסת ההגשמה. **חוץ מהמפורש** - שם ה' המפורש, שם ה' ה'יה. **תארים ומידות נלווים** - שאינם מגדירים את ה' אלא מתארים את פעולותיו. **אמיתתם אצלנו** - בלשון בני אדם המילה רחמים מתפרשת באופן זה. **רכות הנפש** - אנו מצטערים בראותנו סבל ולכן מרגישים צורך לעזור. **אין זה ראוי לו יתעלה** - ה' אינו נפעל מהמציאות אלא מנהיג אותה. **אבל הוא** - אלא ה'.

כניסת הכוזרי לדת ישראל

